

Utblick Socialtjänst

Elsa Carlson

Specialist i pedodonti

Doktorand på Jönköping University

Odontologiska Institutionen
Region Jönköpings län

Dagens upplägg

- Varför munhälsa är en fråga för socialtjänsten
- Hur studien genomfördes
- Vad vi fann, i munnen och i vårdkedjan
- Attityder
- Vad resultaten betyder för socialtjänstens arbete

Varför munhälsa är en fråga för socialtjänsten

- Hur ofta blir munhälsa en del av samtalet med de ungdomar ni möter?

Munnen är inte skild från resten av kroppen

Munhälsa påverkar

- att äta
- att tala
- socialt samspel
- självförtroende
- livskvalitet

Munhälsoproblem kan leda till smärta, infektioner och försämrad hälsa.

Varför behövdes den här studien?

Tidigare forskning visade att

- placerade barn och unga har sämre munhälsa än jämnåriga
- unga på särskilda ungdomshem är en särskilt utsatt grupp

Men vi visste inte

- hur omfattande problemen faktiskt är
- hur ungdomarna själva upplever sin munhälsa
- vad som händer när vårdbehov upptäcks

Hur studien genomfördes

Klinisk tandundersökning → 107 ungdomar

Enkät → 77 ungdomar

Djupintervjuer → 23 ungdomar

Munhälsa + ungdomarnas egna erfarenheter

FLUX

TÄNDERNAS ANATOMI

Vad vi fann, i munnen och i vårdkedjan

Hål i tänderna

Endast 23 % var helt kariesfria

↓

Om även initial karies räknas

var bara **8 %** utan kariesskador

3–4 gånger färre är kariesfria än jämnåriga
4,1 tänder med manifest karies (i genomsnitt)
9,5 tänder med initial + manifest karies (i genomsnitt)

Kariessjukdomen är inte bara vanligare – den är också mer omfattande

Hål i tänderna

Endast 23 % var helt kariesfria

↓

Om även initial karies räknas

var bara **8 %** utan kariesskador

3–4 gånger färre är kariesfria än jämnåriga
4,1 tänder med manifest karies (i genomsnitt)
9,5 tänder med initial + manifest karies (i genomsnitt)

Kariessjukdomen är inte bara vanligare – den är också mer omfattande

Munhälsoproblemen omfattar betydligt mer än kariessjukdom

Vad visar resultaten?

- Nästan alla hade gingivit
- Begynnande parodontal påverkan var betydligt vanligare än hos jämnåriga
- Frätskador förekom hos nästan tre av fyra ungdomar. Pojkar hade oftare tecken på begynnande tandlossning än flickor

- 99 % hade tecken på tandköttsinflammation
- 34 % hade tecken på begynnande tandlossning
- 74 % hade tecken på erosionsskador (frätskador)

Munhälsoproblemen omfattar betydligt mer än kariessjukdom

Vad visar resultaten?

- Nästan alla hade gingivit
- Begynnande parodontal påverkan var betydligt vanligare än hos jämnåriga
- Frätskador förekom hos nästan tre av fyra ungdomar. Pojkar hade oftare tecken på begynnande tandlossning än flickor

- 99 % hade tecken på tandköttsinflammation
- 34 % hade tecken på begynnande tandlossning
- 74 % hade tecken på erosionsskador (frätskador)

Omfattande odontologiskt behandlingsbehov

Vad de hade:

- Hög förekomst av kariessjukdom
- Flera ungdomar hade obehandlade kariesskador
- Även andra munhälsoproblem var vanliga
- Många behövde fortsatt tandvård

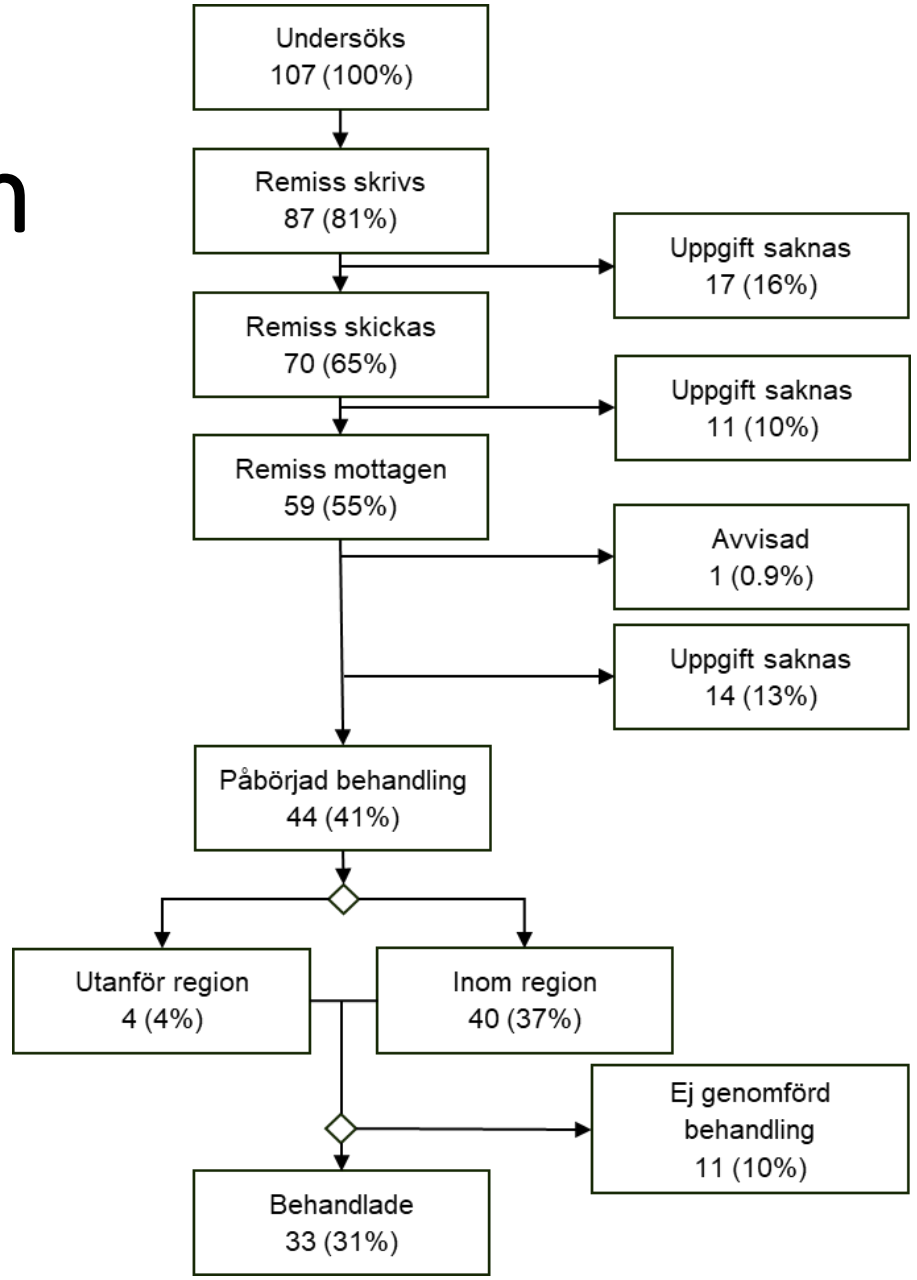
Omfattande odontologiskt behandlingsbehov

Vad de inte hade:

- Protetiska ersättningar
- Tandreglering
- Bettskenor
- Tandvårdsomhändertagande med långsiktig planering och profylax

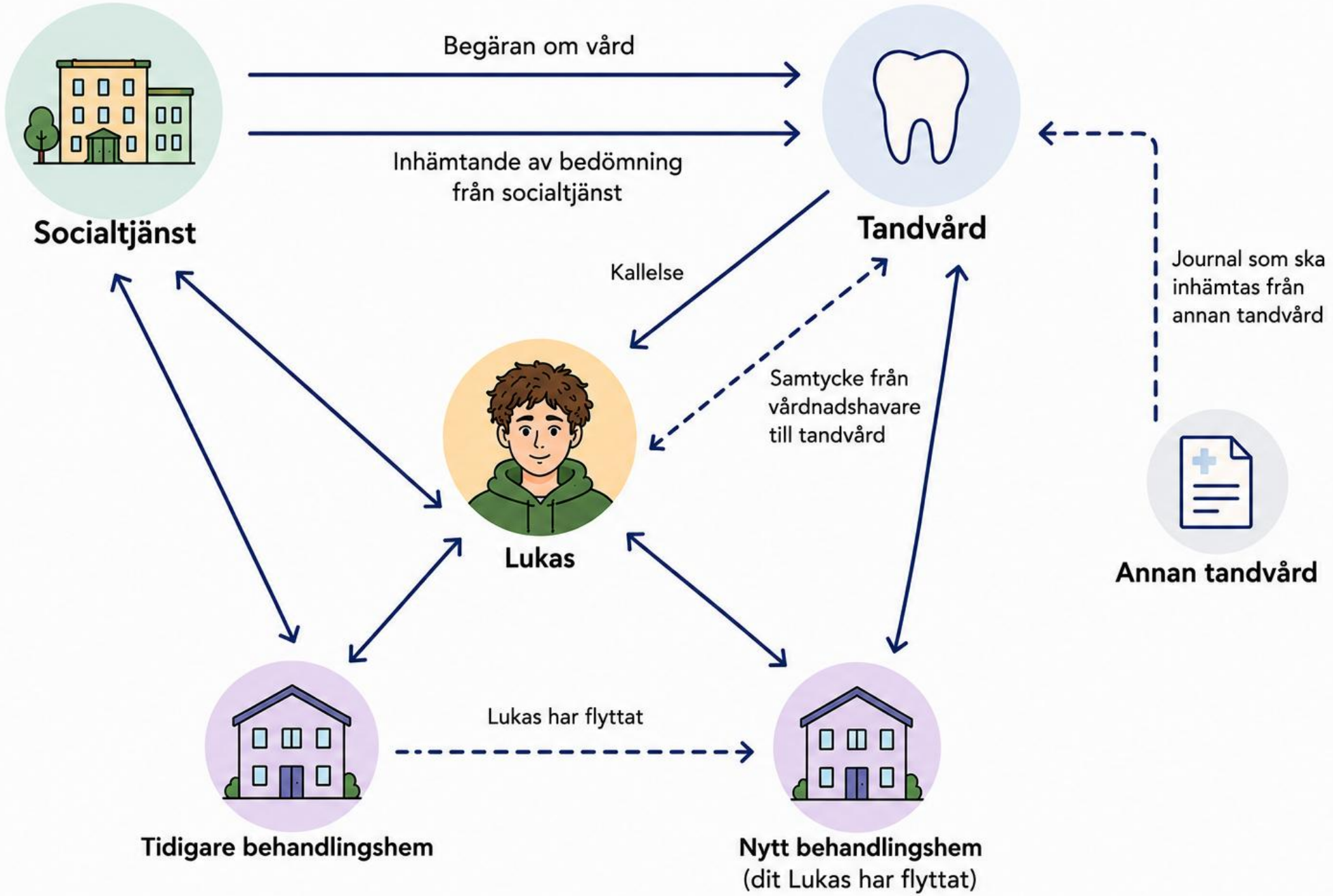
Hål i vårdkedjan

Tillgång till och användning av tandvård

”Mmm, men jag har inte fått gå till tandläkare ofta. Det blir så för dom vet inte hur dom ska hantera en ungdom som kommer från en annan kommun. Dom blir helt förvirrade, ska vi boka en tid här eller ska vi boka en tid där.”

(Matilda)

Begäran om vård
Inhämtande av bedömning
från socialtjänst
Socialtjänst
Tandvård
Kallelse
Samtycke från
vårdnadshavare
till tandvård
Journal som ska
inhämtas från
annan tandvård
Lukas
Annan tandvård
Lukas har flyttat
Tidigare behandlingshem
Nytt behandlingshem
(dit Lukas har flyttat)

Soc

ournal som ska
nhämtas från
nnan tandvård

n tandvård

Uppsökande tandvård på boenden?

”Alltså jag tycker att det borde finnas någon, som det finns en sjuksköterska här på området. För ofta när man säger att jag behöver gå till tandläkaren så kan det ta väldigt lång tid innan det går. Och så ska dom boka och det är inte alla som kan boka och då kan det ta flera veckor och så ska kan det ta en månad innan man får gå. Så det tar långa tid. Så jag tycker att det behöver finnas en tandläkare på området.”

(Emma)

Hål i tänderna och hål i vårdkedjan….

Vitt och fräscht

”Jag tittar inte när nån öppnar sin mun men man ser ju att vissa har jättefina tänder men vissa har inte det. Men jag skulle ju säga att om jag pratar om mig själv så är jag en av dom som har bra tänder. Det ger bra självkänsla också.”

(Matilda)

”Alltså när man sitter inlåst så tar man mindre hand om sig själv och sin hälsa. Man tänker väl att det är ingen som ser mig, jag är osynlig, man glömmer bort att det är lika viktigt. Och det är så mycket som gnager i huvudet och man väntar på att få sina besked och så tänker man att man ska fråga om besked och så får man besked på att man inte gör tillräckligt bra ifrån sig och ja det är rätt tufft.”

(Lilli)

Skam och funktion

” Vissa tycker jag att dom är ohygieniska och inte tar hand om sina tänder. Det är ju viktigt för det syns ju också när [dom] snackar och skrattar. Det hade sett roligt ut att snacka med nån som har tre tänder där framme och typ gula tänder och svarta och fula och sen så ska han skratta framför folk och då skäms jag och va den personen. Tänder är viktigt.”

(Andrej)

”Hade jag inte haft tänder hade jag inte kunnat snacka, hade jag inte haft tänder hade jag inte kunnat äta så bra förstår du. Det är ju bra att ha tänder.”

(Ahmed)

Attityden finns – rutinerna brister

- **95 %** uppger att god munhälsa är viktig
- **65 %** borstar ≥2 gånger/dag

- Detta kan jämföras med att 81,9 % av svenska 15-åringar i allmänhet svarar att de borstar tänderna två gånger om dagen

- **58 %** tycker att de fått tandvård i önskad omfattning

- Drygt var fjärde ungdom uppger att de vid något tillfälle har fått information om hur de ska sköta sina tänder av personal eller familjehemsföräldrar under tiden de befunnit sig i vård

- Ingen utbredd tandvårdsrädsla
- Flickor rapporterar mer tandvårdsrädsla än pojkar
- Munhälsan värderas högt
- Egen tandstatus upplevs som sämre
- Endast var fjärde har fått munhälsoinformation under placeringen

Problemet verkar inte vara bristande vilja – utan bristande förutsättningar

Egenvården

”Kanske ska de inte tjata. Men informera om att om du inte borstar tänderna så kommer du att få dom här sjukdomarna och dom här konsekvenserna. Du får tandlossning, jättedålig andedräkt som inte går bort, jättefula tänder och ja.”

(Sandra)

Egenvården

Intervjuare: Vem lärde dig att ta hand om dina tänder?

Emma: Det var pappa.

Intervjuare: Och vad var det som var riktigt viktigt då?

Emma: Alltså han borstade mina tänder ända tills jag var tolv år. Han borstade mina tänder rätt länge. Men han sa inte hur man skulle borsta dom. Så nu blev jag jätteförvånad att man skulle borsta tänderna på insidan också. Jag trodde att dom blev borstade på insidan automatiskt.

Översättning

Kommer inte till tandvården ➔ Ingen tog dem till tandvården

Borstar inte sina tänder➔ Har inte möjlighet att borsta sina tänder

Vet inte tillräckligt om munhälsa ➔ Ingen har berättat om munhälsa

Vad resultaten betyder för socialtjänstens arbete

- Munhälsa är en del av barnets allmänna hälsa
- Munhälsa är också en samverkansfråga
- Varje genomförd tandvårdsbehandling är ett exempel på att samhällets ansvar fungerar

SiS Statens institutionsstyrelse
SiS-HEM
SiS

Det arbetas på

- Uppdrag om förbättrad tillgång till hälso- och sjukvård och tandvård för barn och unga som vårdas på SiS
  Diarienummer: S2025/00887
- Statsbidrag: Hälso-, sjuk- och tandvård för barn och unga som vårdas på SiS av socialstyrelsen.
- Remiss – En reform av den statliga barn- och ungdomsvården (SOU 2026:52

Reportaget | 2025-08-22

Här når tandvården inlåsta unga

Folktandvården i Forshaga har länge haft ett samarbete med Sis-hemmet Klarälvsgården. Sedan tre år är det tandsköterskan Carolina Strende som står för besöken, här blir hon utsläppt av Hanna Backlund, kvalitetschef.
Foto alla bilder: Åke Ericson

Bakom stängslet på Sis-hemmet Klarälvsgården får placerade ungdomar regelbunden tandvård – trots byråkratiska hinder. För Nilo och Sami, båda dömda för grova brott, har mötet med tandsköterskan Carolina underlättat tandhälsan.

De intagna Sami och Nilo (som inte vill synas på bild) har tidigare gått länge med tandvärk utan att få hjälp. Carolina Strende besöker Klarälvsgården minst två gånger per termin, och kan åtgärda problemen innan de blir akuta.

på folktandvårdskliniken i Forshaga.

Sami säger att tandvården är bättre här än i häktet. Där gick han med tandvärk i ett halvår utan att få hjälp. För Nilo har det värsta varit att inte kunna påverka sin situation.

– Jag har ofta känt mig maktlös när det gäller mina tänder. Jag är ju en människa trots allt, säger Nilo.

Många ungdomar har flyttats mellan olika boenden och har liten eller ingen kontakt med vården. De söker sällan hjälp själva. Genom regelbundna undersökningar kan Carolina Strende upptäcka och åtgärda problem innan de blir akuta.

SÄKERHETEN SÄTTER RAMAR för vården. En ungdom med stökigt beteende får i regel inte lämna institutionen, inte ens för att besöka tandläkare.

– Det påverkar hela hälso- och sjukvården när säkerhetsaspekten prioriteras. Då riskerar vissa unga att stå utan vård, säger Hanna Backlund, kvalitetschef på Klarälvsgården.

Dessutom krävs mycket logistik kring transporten till tandläkaren och besöket riskerar också att väcka oväl kommen uppmärksamhet.

Hanna Backlund, kvalitetschef på Klarälvsgården, har ansökt om att få en tandläkarstol till SiS-hemmet.

Alarmerande brister i munhälsa hos ungdomar på särskilda ungdomshem

Ungdomar som placeras på SiS-hem har betydligt sämre munhälsa än andra jämnåriga – och får ofta inte den vård de behöver. Det visar en ny studie från Högskolan i Jönköping, där tandundersökningar med röntgen genomförts direkt på ungdomshemmen.

I snitt hade varje ungdom fyra tänder med manifest karies, och mer än nio om även begynnande angrepp räknas in.

Trots att många remitterats vidare har tandvård ofta uteblivit.

Forskarna pekar på systemfel, bristande journalsystem och otydligt ansvar mellan regioner som skäl till att vården fallerar.

Studien efterlyser nu både förebyggande insatser, nationell journalföring och ett ökat ansvarstagande från samhället. "Vi måste bli en bättre förälder", säger Torbjörn Kalin, universitetslektor och en av forskarna bakom studien.

"De behöver samma förebyggande vård som andra ungdomar."

I en miljö präglad av begränsningar blir tandborsten en påminnelse om det som inte är tillåtet. Skaftet är mjukt och tillverkat så att de intagna inte ska kunna använda den för att skada varandra eller personalen.

– Tänk dig att sitta i ett väntrum med handfängsel och tre vakter. Här kan de lägga sig på britsen i vilrummet och få en undersökning i lugn och ro, säger Hanna Backlund.

Både Sami och Nilo berättar att de haft bra rutiner kring tandvård med sig hemifrån, men att de tappade bort dem under tonåren. Nu vill de fortsätta ta hand om sina tänder.

– Det handlar mer om utseende än hälsa, säger Sami.

Carolina Strende började i liten skala, en ungdom i taget. Sen växte förtroendet snabbt. I början ville några ha "blingbling" på tänderna, men när det stod klart att Carolina fokuserade på hälsa blev besöken ändå populära.

– Det var som att de växte flera meter när jag berömde dem. Några hade inte varit hos tandvården på flera år. Jag märkte hur mycket det betydde att någon såg dem och tog dem på allvar, säger hon.

I DAG BESÖKER HON Klarälvsgården två gånger per termin – ibland oftare.

– Det finns en nyfikenhet, ett sug efter att få vård. Många har lärt sig att inte be om hjälp. Här får de en ny chans.

Undersökningen börjar med en enkel dialog: "Hur känns det i munnen?"

Det är vanligt med problem med visdomständer eller misstänkt karies. Den kliniska undersökningen sker på en brits, utan röntgen. Carolina Strende önskar att kliniken kunde åka med mobil utrustning och att hon skulle kunna få ta med sig en tandhygienist. Då hade teamet kunnat erbjuda mer omfattande vård.

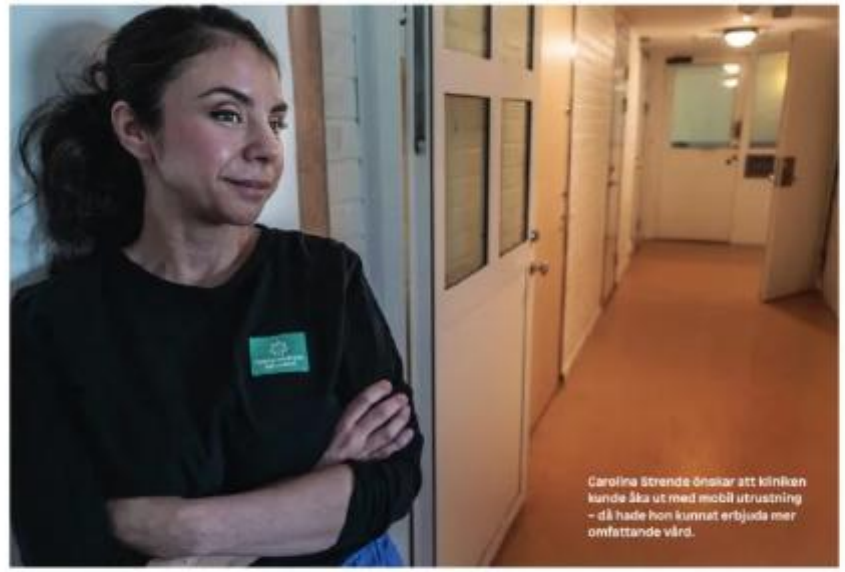
Hanna Backlund har ansökt om en tandläkarstol till Klarälvsgården.

– Många står på medicin som påverkar munhälsan negativt. De behöver samma förebyggande vård som andra ungdomar med fungerande hemmaklinik, säger hon.

Infärgningstabletter används för att synliggöra plack. Samtalen handlar om frätskador, snuslesioner, sura drycker och vikten av dagliga rutiner. De som haft tandställning har ofta god munhygien – vanan sitter i.

Ungdomarna får med sig säkerhetstandborstar, munskölj och ibland tandtråd. Vid behov ordnas fluoridtillskott. Det är ett anpassat profylaxbesök med låg tröskel och stor pedagogisk närvaro.

ATT SAMORDNA VÅRDEN är ofta en kamp. Många vet inte vilken klinik de är listade på. Det saknas ansvarsfördelning.

Carolina Strende önskar att kliniken kunde åka ut med mobil utrustning – då hade hon kunnat erbjuda mer omfattande vård.

”Vi får ofta stå för både behandling och kostnad – trots att tandvårdspengen går till ungdomarnas ordinarie klinik.”

– Det är ingen som riktigt följer upp vården, säger Carolina Strende. Vi får ofta stå för både behandling och kostnad – trots att tandvårdspengen går till ungdomarnas ordinarie klinik.

Vissa hemmakliniker har till och med sagt att Forshaga inte får behandla ungdomarna, eftersom de inte är listade där. Men Carolina Strende menar att tandhälsa måste gå före byråkrati.

– Många placerade barn bor långt från sin tandklinik – inte bara de som är inlåsta.

Vissa har haft tandställning utan uppföljning. Några har allvarlig bettavvikelse som aldrig upptäckts.

– När vi får träffa dem över tid kan vi planera vården och koppla in specialister. Många placerade barn får inte sin lagstadgade rätt till tandvård, säger Carolina.

Tillit är avgörande. Tandvården är frivillig, men många kommer gärna.

– Jag tror att det handlar mycket om Carolinas bemötande. Hon visar respekt och nyfikenhet, säger Hanna Backlund.

Carolina Strende bekräftar det som fungerar – har litet det än är. När ungdomarna känner sig sedda, växer viljan att ta ansvar.

– Det handlar inte bara om tänder, utan om att någon bryr sig, säger hon.

ATT MÅNGA PÅ Klarälvsgården tackar ja till tandvården är ingen självklarhet i ett större perspektiv. Placerade barn och unga syns sällan i statistiken.

En avhandling av Tita Kirkinen, övertandläkare i pedodonti, visar att de har fler kariesangrepp, infektioner och tappad kontakt med tandvården. Trots rätt till kostnadsfri tandvård saknas ofta kontinuitet.

Tita Kirkinen rekommenderar mer uppsökande tandvård på HVB-hem och Sis-institutioner – precis som i Deje. Modellen, där tandsköterskor regelbundet screenar ungdomar på plats, lyfts som förebild.

För Sami och Nilo har tänderna blivit något att fokusera på. Sami vill utbilda sig till tandläkare, som sin syster. Nilo vill bli snickare. ●

Sami och Nilo heter egentligen någonting annat.

Uppdrag för bättre tandvård

I början av juli 2025 gav regeringen SiS och Socialstyrelsen i uppdrag att förbättra tillgången till hälso- och sjukvård samt tandvård för barn och unga på särskilda ungdomshem. Uppdraget syftar till att möta de stora vårdbehov som finns – med fokus på vård på plats, bättre samverkan mellan regioner och vård som följer barnet. Slutrapport ska lämnas senast november 2028.

Tack till er som lyssnat!

